

ПІДКОВИК ПІВДЕННИЙ — *RHINOLOPHUS EURYALE*

Номенклатура

Повна наукова назва виду: *Rhinolophus euryale* Blasius, 1853. Інші наукові назви: немає. Інші поширені українські назви: підковоніс південний.

Ряд Кажани — Vespertilioniformes Zag. (syn. Chiroptera Blumenbach, 1779)

Родина Підковикові — Rhinolophidae Gray, 1825

Рід Підковики — *Rhinolophus* Lacépède, 1799.

Таксономічна характеристика

Один з 50–70 видів роду *Rhinolophus* (Стрелков 1981), один з трьох видів роду в Україні (Загороднюк 1998а). Відноситься до групи «*ferrumequinum*», що обіймає великого та «середніх» підковиків і протиставляється групі «*hipposideros*» (Загороднюк 1998а). Можливість знахідки виду в Криму висловлена Браунером (1911) та Стрелковим (1963), однак у спеціальних оглядах фауни України вид не згадують (Абеленцев і Попов 1956; Корнєєв 1965; Константинов та ін. 1976; Бескаравайний 1988). Єдиний екземпляр цього виду виявлений у зборах кажанів з Карадагу (Zagorodniuk 1999).

Біологічна характеристика

Морфологічно близький до *Rhinolophus ferrumequinum* (Загороднюк 1998b). Як і інші підковики, цей вид є осілим видом і здійснює лише локальні міграції. Характерно утворення нечисельних зимівельних та літніх скупчень, у більшості випадків — в колоніях довгокрильців (напр., Кузякін 1965) або в мішаних скупченнях довгокрильців та інших підковиків (Hogasek et al. 1995). Живляться різними групами літаючих комах — нічними метеликами та двокрилими. Народжують раз на рік лише одне маля (Кузякін 1965).

Оцінка стану та чисельності популяцій

Загальна частка підковиків становить 20 % від всіх зібраних з теренів України кажанів (Загороднюк і Ткач 1996), однак лише 0,1 % припадає на *R. cf. euryale* (Zagorodniuk 1999). Враховуючи загальну тенденцію до скорочення

чисельності підковиків в Європі (Roeg 1984 та ін.), можна вважати, що це стосується в першу чергу їх маргінальних популяцій, якими, зокрема, є причорноморські поселення. Не виключено, що вид став відомим у складі нашої фауни в час, коли руйнація печерних угруповань досягла максимуму і популяції підковиків увійшли в депресію разом з іншими типово печерними видами, зокрема, довгокрильцями (*Miniopterus*)⁷.

Географічне поширення

Ареалу виду охоплює Середземномор'я (південну Європу, північну Африку та Малу Азію). Найближчі до України поселення виявлені на Західному Кавказі та в печерах Південних Карпат і Панонії (Кузякін 1965; Стрелков 1976; Nogasek et al. 1995 та ін.). Єдиний екземпляр, ідентифікований як *R. cf. euryale*, виявлений у зборах з приморського гроту Кажанова щілина, що у Карадазькому заповіднику (збори М. Бескаравайного, 1988 р.: Zagorodniuk 1998a). Ця знахідка є одним з найпівденніших місцезнаходжень підковиків в Україні (рис. 1) і найближчою до відомих західно-кавказьких поселень виду (Сухумі). Можливі знахідки виду на Закарпатті не підтверджені результатами перевизначення колекційних матеріалів (Zagorodniuk 1999).

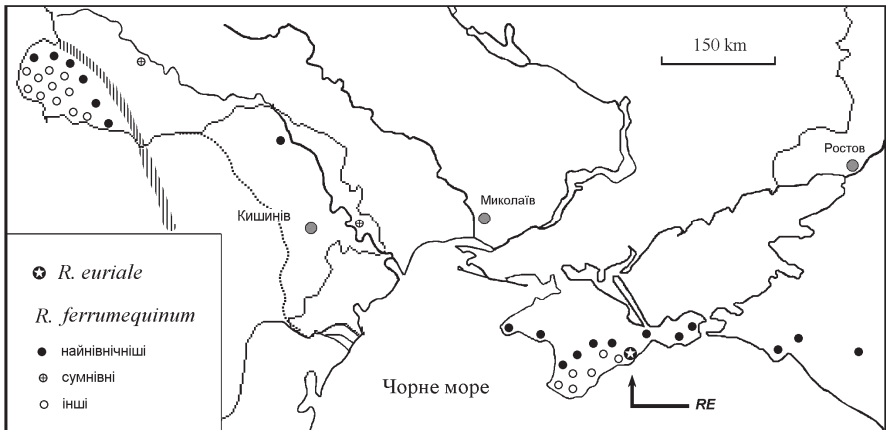

Рис. 1. Географічне поширення підковиків групи «*ferrumequinum*» у Східній Європі. Залиті знаки — найбільш північні знахідки *R. ferrumequinum*; зірочка — знахідка *R. cf. euryale* (за: Zagorodniuk 1999, зі змінами).

⁷ Їхні поселення зникли в Криму на початку 50-х, а в Закарпатті — в кінці 80-х рр.

Категорія охорони в Україні

Вид включено додаток 2 до Бернської конвенції (Конвенція... 1998), але не включено до Червоної книги України. У проєкті Червоної книги хребетних Європи (RDBEV 1997) цей вид з категорією «VU» має в переліку країн, що входять в його ареал, Україну⁸. Як представник рідкісного в Україні роду, вид повинен отримати загальну для *Rhinolophus* охоронну категорію «VU» (vulnerable, за новими критеріями IUCN, 1994).

Зміни стану популяцій та фактори вразливості

Чисельність виду в Причорномор'ї та суміжних районах Кавказу і Європи є невисокою. Найзагрозливішим фактором є деградація печерних угруповань через освоєння печер людьми. Невипадковий збіг поселень цього виду з довгокрильцями (Кузякін 1965 та ін.) може свідчити про певний зв'язок між зниженням в Україні довгокрильців та відсутністю у зборах *R. euryale*.

Утримання і розведення у неволі

Підковики — мало досліджена в штучних умовах група. Досвід роботи автора з підковиками малими свідчить про їх високу чутливість до всіх форм непокоєння (огляд, перенесення), що часто веде до їх загибелі. Понад місяць 50 підковиків утримували у відділі морфології ІЗУАН у великих клітках з марлевым верхом (до якого ті чіплялись) або вільно у приміщенні (воду кажани пили з тарілки на льоту) (І. Ковальова і Н. Жукова, особ. повідомл.).

Заходи охорони і рекомендації щодо збереження

Охорона підковика південного можлива лише за трьох умов: пошуку місць його оселення (насамперед, у Криму), реалізація програм щодо відновлення українських популяцій довгокрильця, з яким вид має спільні сідала, регламентації усіх форм використання печер і гротів.

Прогалини у знаннях про вид в Україні

Для пошуку виду в Україні необхідні детальні обстеження печер кримського південнобережжя. Важливим є збір та аналіз залишків підковиків з печерних відкладів Криму і Закарпаття, що дозволило б з'ясувати темпи і напрямки історичних змін фаун [Такі дослідження дають прямі дані щодо вікових змін фауни (Ногасек 1995), відрізняючи природні процеси від антропогенних].

⁸ Варто зауважити, що ситуація з підковоносом малим — зворотна, що не виключає подвійну помилку в результаті обробки списків фауни різних країн.

Цитована література

- Абелнцев В. І., Попов Б. М. Ряд рукокрилі, або кажани — Chiroptera / Фауна України. Ссавці. — Київ: Вид-во АН УРСР, 1956. — Том 1, вип. 1. — С. 229–446.
- Бескаравайный М. М. Современное состояние фауны рукокрылых Карадага (Крым) // Рукокрылые (морфология, экология, эколокация, паразиты, охрана). — Киев: Наук. думка, 1988. — С. 113–116.
- Браунер А. Летучие мыши Крыма // Зап. Крымск. о-ва естествоисп. и любит. природы. — 1911. — № 1. — С. 1–13.
- Загороднюк І. Систематичний огляд кажанів Східної Європи // Європейська ніч кажанів '98 в Україні. — Київ, 1998а. — С. 32–48. — (Праці Теріологічної школи, вип. 1).
- Загороднюк І. Полівиди кажанів Східної Європи та їх діагностика // Європейська ніч кажанів '98 в Україні. — Київ, 1998b. — С. 56–65. — (Праці Теріологічної школи, вип. 1).
- Загороднюк І. В., Ткач В. В. Сучасний стан фауни та історичні зміни чисельності кажанів (Chiroptera) на території України // Доповіді НАН України. — 1996. — № 5. — С. 136–142.
- Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних серовищ існування в Європі (Берн, 1979 рік). — Київ: Мінекобезпеки України, 1998. — 76 с.
- Константинов А. И., Вишков Ф. Н., Дулицкий А. И. Современное состояние фауны рукокрылых Крыма // Зоол. журн. — 1976. — Том 55, вып. 6. — С. 885–893.
- Корнєєв О. П. Визначник звірів УРСР. Вид. друге. — Київ: Рад. школа, 1965. — 236 с.
- Кузякин А. П. Отряд рукокрылые. Ordo Chiroptera // Бобринский Н. А., Кузнецов Б. А., Кузякин А. П. Определитель млекопитающих СССР. — Москва: Просвещение, 1965. — С. 79–116 (+ карты у додатку на С. 15–27).
- Стрелков П. П. Отряд Chiroptera — Рукокрылые / Громов И. М., Гуреев А. А., Новиков Г. А. и др. Млекопитающие фауны СССР. — Москва; Ленинград: Изд-во АН СССР, 1963. — Часть 1. — С. 122–218.
- Стрелков П. П. Редкие виды летучих мышей фауны СССР и их охрана // Редкие млекопитающие фауны СССР. — Москва: Наука, 1976. — С. 50–66.
- Стрелков П. П. Отряд Chiroptera Blumenbach, 1779 — рукокрылые // Каталог млекопитающих СССР (плиоцен–современность) / Под ред. И. М. Громова, Г. И. Барановой. — Ленинград: Наука, 1981. — С. 31–53.
- Horacek I. K formovaní stredoevropske netopyri fauny // Netopiere. — Bystrica: Skup. Ochr. Nietoperov, 1995. — Vol. 1. — P. 93–98.
- Horacek I., Hanak V., Zima J., Cerveny J. K netopyri faune Slovenska. 1. Letni nalezy 1979–1992 // Netopiere. — Bystrica: Skup. Ochr. Nietoperov, 1995. — Vol. 1. — P. 39–54.
- IUCN Red List Categories prepared by IUCN species survival commission. — Gland: The World Conservation Union, 1994. — 21 p.
- [RDBEV] Red data book of European vertebrates. — Strasbourg, 1997. — 154 p. — (Final draft for review: November 28, 1997).
- Roer H. Zur Beestandssituation von Rhinolophus ferrumequinum (Schreber, 1774) und Rhinolophus hipposideros (Bechstein, 1800) (Chiroptera) im westlichen Mitteleuropa // Myotis. — 1984. — Vol. 21–22 (1983–1984). — S. 122–131.
- Zagorodniuk I. V. Taxonomy, biogeography and abundance of the horseshoe bats in Eastern Europe // Acta zoologica cracoviensia. — 1999. — Vol. 42 (3). — P. 407–421.

I. Загороднюк